

Föreläsningar vid
Stockholms
högskola, HT 1889
: L40:86 B /

Rydberg, Viktor,

HS L40:86 B

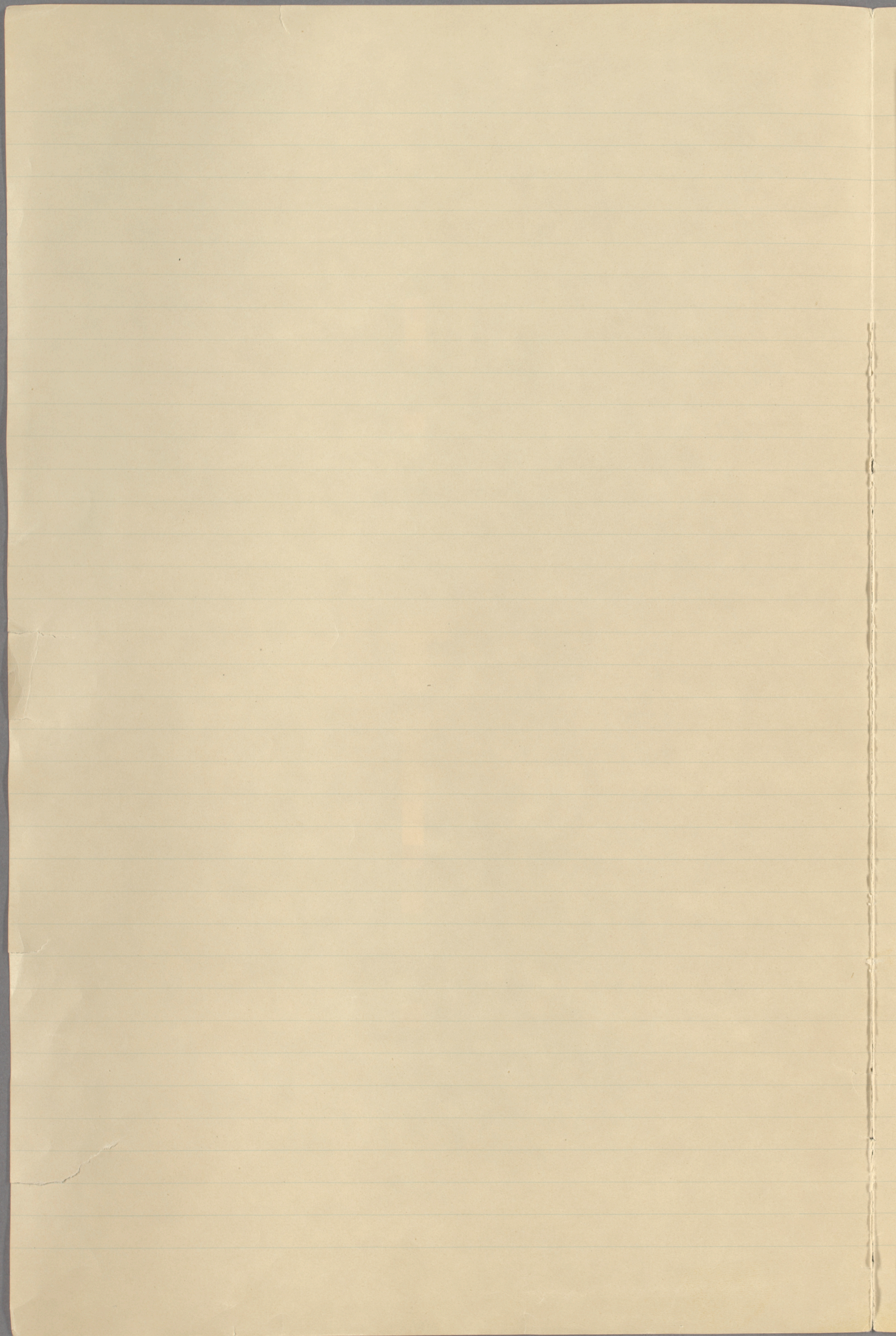
National Library
of Sweden

L40:86 B:18

18.

22/11 1889.

(11 bl.)

Under loppet af denna terminus föreläsningar har jag först redogjort för de historiska och psykologiska förhållanden, som möjliggjorde uppkomsten af den helleniska konsten - i främsta rummet den helleniska plastiken. Dernaåt sökte jag redogöra för den helleniska konstens inre historia, för de lifsviktor, under hvilka hon fanns till och som fört bestämdt henne till en tidlig ^{utblomning} död, sedan hon ut sitt ungdomslycka öfverört världen med den skönhet, som det världseröfrande Rom hade tagit i byte från de sista helleniska fristaterna. I det västra Europa påskyndades hennes undergång genom de germaniska folkrödingarna och erifringarna, hvilka under tiden skänkte åt folken därstädes ett friskare blod och en friskare ande, som möjliggjorde efter seklers lopp en uppkomsten af en ny och lifsvarende och mot djöftilda mål riktad konst, medan där i det östra Europa, som aldrig erifrån af germanerna, den antika konsten öfverlemnades att de skadade och inbalsamerade och mumifieras af byzantiner och slaver.

Jag mildrade därefter i några grunddrag den västeuropeiska konsten under medeltiden, hvar hon under kyrkans hägn och i kyrkans tjänst långsamt växte och efter ett under många århundradena ~~fortsatt~~ ^{fortsatt} utveckling hann på den romanska arkitekturs område till ett noggrant uttryck af den hierarkiska kyrkans världsupfattning, samt slutligen i den gotiska arkitekturens lyckades uttrycka i sublimare former, det djupaste, inuroligaste och aningsrikaste, som mensiska andens ditintills funnen varit. Jag sökte visa i hvilket när samband gotikens uppkomst stod med de växelser och de mer vidsträckt vyer, som det västra Europa hade varit genom korskrigen, som ställde okända vildsträcker och nya kulturer för dess blick.

Gotikens innersta väsen ger sig till känna som en längtan till ljus och frihet, ~~en~~ ^{en} men en frihet, vunnit genom andens ~~strävan~~ ^{strävan} ~~strävan~~ ^{strävan} till Gud och tankens strävan till klarhet. Den gotiska arkitekturen fröter, närm jag i en föregående föreläsning ^{häskat} ~~yttrat~~, en egendomlig förening af den tankegångens logiska konsekvens och känslans ~~ny~~ ^{ny} och aningens ~~ny~~ ^{ny} nybrik. Denna egendomlig förening visar sig också i den gotiska skulpturen,

22/11.89.

22/11. 89.

22/11. 89.

ningen af de romske och grekiske skalderna, käftadaktuerna och filosoferna, tagit fart och vikt en allmän hänförelse för det stora profletna, och hvarje föremål ^{från} denna af ~~de~~ ^{deras} ~~inbillningskraften~~ idealiserade förutid vikt och betydelse. Man betraktade dem med andra ögon än förr och nu, hvad man diskutierar icke sett, att de vittnade om en förgånget skönhetsverld.

Men icke heller dektas skulle varit i stånd att åstadkomma en ny epok i konstens historia, om alla, som sett och beundrat dessa det profletnas vittnen, dock varit naturer, som varit bundna af traditionen, ~~idnet~~ och nöjda ~~sig~~ med att göra sig om deras närmaste lärnästare lärt dem att göra. Det romska kejsardömet egyptier hade, slårte efter slårte, bekräftat de helleniska byggnader, statyer och målningar, hvormed helleniske mästare hade smyckat Alexandria, och det till dem likväl icke in, eller de hade icke självständighet nog att fördeutskull nå in på nya banor, utan de fortsatte att bygga, modellerna och måla efter ^{sin} de fleretusenåriga schabloner. För att något nytt skulle uppstå, fördröjer icke blott ögon, som kunde se den antika konstens fretriden, ^{ömmen mest tidsin} utan äfven just vidana ungdomar och män, som dess små italienska republiker, Firenze, Pisa, Siena o. s. v. hade uppfostrat, självständiga naturer, som icke fruktade att trida in på nya vägar, när vidana syntes för till eftersträfvande mål. Den generation, som lefde i Florans omkring år 1200, var ett släkte, som på grund af likartade orsaker fått en anmärkningsvärd likhet med de ^{af Athenens} släkten, som växte upp i skyddet af Pallas Athenas Akropolis närmast efter perserkrigen. Alla florentinare, som kommit in i skolåldern, kunde läsa, till och med ärendriperne hade njungit Dawtes canzoner och med ^{närmaste} djupaste intresse följt honom på hans vandringar genom de underjordiska strafforterna och skärrelsen. Edera boktryckerkonsten ännu icke var uppfunnen och handskriften dyr, fannos böcker i alla nägot så när beqväm hem, och alla klasser voro intresserade af litteraturen och diskuterade med ipro de problem, som denna upptog till behandling. Många af de ~~ämnas~~ bästa ännu för handen varnade italienska handskrifterna ha ursprungligen tillhört handverkare. Alla intresserade sig för sin lilla stat och stads angelägenheter, och många hade klädt blodig skjotta för dess bästa. Många

22/11. 89.

22/11. 89.

den gamla Roma sjelf - som firo de reseade omkring i verlden foru kapad-
 staden ~~en~~ och forklarar for den ruinerne pän den stor ketid. Tretilio är
 den firman hade Skumacitten Poggio utgijft en beskrifning öfver Rom
 ruiner, hvilken beskrifning visar, att de ännu fanns mycket guds, som vedan
 nägn årtionden derefter var försvunnet. Ty entusiasmen för fortiden var
 dock icke i ständ att hejda den vådalenne, som dagens med intressen ut-
 öfvade på de grävarande monumenten, lika litet som vår tids arkologiska
 och Konsthistoriska intresse är i ständ att fullständigt ~~fullständigt~~ ^{fullständigt} hejda den
 förstörelse, som okunnighet ^{och} ~~likgiltighet~~ ^{likgiltighet} ~~och~~ ^{och} ~~förstör~~ ^{förstör} vår fortids Kul-
 turminnen. År 1449 klagades öfver den i Rom fortgående kalkbränningen,
 vid hvilken marmor från de antika byggnadene och skulpturverken kastades
 i ugnen. Detta brännande, heter det i berättelsen, "är en skam, ty våra
 egare byggnader äro eländiga, och hord Rom har väckert är dens rei-
 ner." Päpven Pius II, som regerade mellan 1454 och 1468, lät under sina rith
 är ^{från} ~~bara~~ sig i en birstol öfver berg och dal till Tusculum, Alba, Tibur, Ostia
 o. s. v., och upptecknade under tiden allt hvad han kunde finna af minnesmär-
 ken från den antika tiden. Vid de gräfvningar, som verkställdes och som rest
 slutet af 1400-talet bedrogs i stort omfång, har utaa trösel mycket
 af fortida skulpturverk blifvit funnet och ~~af~~ ^{från} tidens konstrivör Medenich,
 ehuru det icke blifvit till vår tid bevaradt. Vid de gräfvningar päpven
 Alexander VI lät finetaga gjorde man bekantskap med de r. k. grottekern,
 d. v. s. med prof på den romenska kejsertidens vägg- och kalfdekorationer,
 Dessför och man fann i Porto d'Anzo den belvederiska ¹ Apollö. Furstarna
 och kardinalerna ~~palatser~~ ^{att i sina palatser göra} ~~örnjade~~ ^{allt} ~~utöver~~ ^{utöver} ~~rean~~ ^{rean} byggnader af
 antika bildstoder och fragmenter.

I hvilket förhållande stodo nu renässanskonstrivörerna ~~af~~ till den huma-
 nistiska världen? Voro de tidens arkitekter, bildhuggare och målare till
 den goda begränsade med afseende på ~~det~~ ^{sin} ~~öfver~~ ^{öfver} ~~och~~ ^{och} ~~de~~ ^{de} in-
 skränkta inom sina respektiva verksamhetsområden, att de kanske icke
 ens visste något om de vetenskapliga skrifterna, som finge sig omkring
 dem, i och för ~~stäm~~ ^{att} ~~en~~ ^{en} ~~del~~ ^{del} af den klassiska foru världen? Detta
 var för ingon del förhållandet. Trätom. Ett af renässans tidens märk-
 värdigaste karaktersdrag är, att Konstutvecklingen tillika var en
 vetenskaplig utveckling, att konstrivörerna tillika voro ett slags veten-
 skapsmän ^{i berättning af} ~~med~~ ^{med} ~~en~~ ^{en} ~~förnuftiga~~ ^{förnuftiga} ~~konst~~ ^{konst} ~~och~~ ^{och} ~~bildning~~ ^{bildning}.

22/11. 89.

652 da

någon bland dem hade en förtärande mångsidighet. Norr om Alperna var Konstnärrens bildning en rent empirisk. Enda Anna Albrekt Dürrer klagade deröfver som öfver ett fel, hvarj konstnär led. I Italien deremot stödde sig Konungadot på vetandet. Konstnärerna drofs allvarliga Föreläsningar Studier, och många Konstverk var i deras egna ögon på samma gång ett vetenskapligt experiment. I sina tre Böcker om målarekonsten förordar Leo Baptista Alberti, att målaren skall vara erfaren i alla de fria Konsterna och förtrogen med vältalighet, skaldkonsten och historien för att ~~af~~ ^{på} den hemta inspirationer, samt fram för allert först geometrien, emedan perspektivkonsterna är förutsättningen för all Konstmätning. Detta Albertis arbete utkom år 1435, och dess första bok är utelärande egad åt perspektivläran. Tiåren därefter på artisternas denna Konsthögskola, så att säga, till skänks, ~~och~~ ^{och} det finns måkända en och annan, som icke egade en tanke åt de teoretiska ^{forskningarna} ~~Studier~~, ^{hvarj} ~~och~~ renessansidom Konstnärer måste ikläta sig för att återställa denna, af ~~de~~ gamla grekerna mildsamt förvärfvade och sedan förgätna läran.

Albertis förordan, att Konstnären skulle gifva gedigna Studier och vara förtrogen ej allena med flere Konstbrucher på en gång, utan och med sin tids vetenskapliga och litterära Strifvanden, var en förordan, uppfyllt af honom sjelf och af många bland hans samtida. Leone Baptista Alberti sjelf var arkitekt, målare, bildhuggare, ^{musiker} och Skald och språk kunnare. Och han var icke fastare, utan en utmärkt man på alla dessa områden. På arkitekturens område spelade han en iupgripande roll. De byggvarden äro kyrkan San Andrea i Mantua och San Francesco i Rimini. Främländsk var han äfven som målare och musiker, ~~och~~ ^{och} ~~hans~~ ^{hans} för Leonardo da Vinci var arkitekt, målare, bildhuggare, ~~musiker~~ ^{musiker} Skald ingenjör, militärbyggmästare, musiker och improvisör. Michel-Angelo var arkitekt, målare, bildhuggare och Skald. Lagom om arbetets fördelning, ~~var~~ ^{som} för i våra dagar ~~af~~ ^{utifrån} ~~ett~~ ^{ett} såld, som säkerligen är en fruktbarare för produktioner än för de produktionslösa människorna sjelfva, var för renessansmännena ganska ligt bekant. - Bekant för dem som en tyrann, hvarunder de och deras fäder hade lidit, bekant som en fiende, som de hatade och ville kasta ur sadeln. Arbetet hade på nästan alla områden

22/11. 89.

blifvit meder medeltiden fördeladt på ~~Arbetsmässigt sätt~~ ^{medlem i Kyrkan} och Korporationer, inom hvilka enklare stötte sitt fält utan att göra ^{grundligen} ~~nytt~~ bekant med huru de närmaste grannfälden sköttes. Följden häraf voro ^{en} tringhet i yrkena, en ensidighet i uppfostringen och en konservatism, som lade de svåraste hindrar i vägen att pröfa någonting nytt. Endast då stora epokgörande kriser inträffade, såsom i den tid, då den gotiska arkitekturen uppkom, kunde nya och djärva tankar förverkligas, och då likasom genom en coup de main. Renässansmännen hatade denna arbetsfördelningsslag som ett våld på människonaturans anlag, hvilka i en och samma individ kunna förekomma så fövande, att ett af dess anlag icke ~~kan~~ ^{kan} komma till fullkomligt utveckling, om de öfriga, som äro af naturen sammansvarande därmed, skola förkrympas. De iungra ganska väl, att ^{underligt} ~~medelvärtiga~~ ^{ymmen} ~~med~~ ringa begåfning kunna genom yrkesmässigt inöfning i någon viss detalj af vetenskapen eller ^{eller afskat} ~~hantverks~~ hvarna en aktningvärd och nyttig färdighet; men vinsten häraf betraktade de som ringa i jämförelse med den förlust, som människoläget närlige lida, om dess högre begåfninge individer skulle genom ensidig inövning i ett detaljarbete varda andligen förlamade och en stund att utträtta allt, kvartill dem naturliga ingenierna kallat den. Att vid till ex. studiet af människokroppens nervskulatur ~~af~~ ^{af} skapas fackmän, af hvilka en utvaldande studerat potens nervskulatur, en annan vaders, en tredje armar, en fjärde halvens, kunde visserligen medföra en ^{noggrann} ~~grundlig~~ detaljkunskap för hvar och en af dem på det lilla området de behövs hade, men de skulle konken hvana för sig, ej heller tillsammans närt begräpa ~~men~~ ^{och} ~~från~~ ^{från} ställa människokroppens nervskulatur som ett lefvande sammankämgående helt. På sådana grunder stödde sig renässansen fröndtligt mot en detaljerad arbetsfördelning. Renässansen ideal var likasom den helleniska guldålderns den den så nämgidigt och harmoniskt som möjligt utbildade människor själf. Jag förmodar, att en tid skall komma, om den än nu anses aflägsen äro, då detta problem om den i detalj utförda arbetsfördelningens gagn eller skada skall grundligare behandlas än det hithittills varit möjligt, och då man tillika skall söka praktiskt lösa frågan, om ~~för~~ ^{med} ~~med~~ ^{med} människor är till för ärendkommandet af en så ^{billig} ~~billig~~ ^{billig} produktion som möjligt,

22/11. 89.

22/11. 89.

Under löpnet af denna föreläsningar har jag följt resoggen
för de hiberniska förhållanden, som nödigtvis uppkommit af
den hiberniska konsten - i första rummet den hiberniska bla-
siken. Dernaft mite jag resogga för den hiberniska-romantiska
konsten i sine hibernia, de lifvorker ⁱⁿ hade, om fruktbarheten
den till en tidig stid, sedan kom, så att säga, sparsamt vordet
~~och aftrykt af~~

med kall och stuligen med kläder. En sådan fordran ådagalägger
 bäst tvicket oerhördt afstrind viljan den egentliga medeltids-
 konsten från renässansen. Med undantag för de gotiska skulpt-
 förer, som jag upps afsett, och som äro sena undantag från en
 regel, som i öfrigt bekräftar medeltidens alla århundraden, stu-
 derade konstnärerna aldrig direkte naturen, sökte aldrig en
 direkt kunskap om de organiska väsendenas former, utan tecknade
 dem så som deras läro bok fört dem. Här åter, hos italienerna,
 skider ^{man} letar betänklighet till studier på anatomisalen och till studier
 på den lefvande människan och studier icke, innan man förskitt
 Kroppsmuskulaturen i alla dess rindler. Lika grundligt förför man
 med afseende på proportionerna, indelade af båda könen och af
 olika åldrar rättes, de i hundratel gjorda mätningarna jämfördes
 med kvadraten, och man varst dermed i stund att uppställa en
 proportionslära, som man hade fått af naturen själf, men som läro
 icke var afredd att göra direkte iakttagelser i hvare enskildt fall
 onödiga.

Utän det vetenskapliga intresse och den vetenskapliga bildning, som
 den tidens italienska konstnärer ~~hade~~ ^{erhöll} hade, skulle dessa
~~afstuderade~~ ^{studier} aldrig blifvit gjorda, och konsten skulle för alla kom-
 mende århundraden varit dömd att qvarstå på den ståndpunkt,
 som hon i den egentliga medeltiden var fäst på. Det är skäl, att
 man erinrar sig detta, när man hör påstå, att vetenskapen och
 konsten ~~haft~~ ha ingenting med kvadraten att skaffa, eller att
 den hjälper, som konsten genom renässanskonstnärernas vetenskapliga
 studier en gång fick af vetenskapen, är en gång för alla tillräcklig,
 och att någon vidare hjälp från teoretiskt håll är obehöflig. ~~Måla-~~
~~konsten~~ ^{jag} föreställer mig, att en tid skall komma, som krisper om icke
 vetenskapligt bildade artister, så likväl ~~konsten~~ med målar- och
 skulptors teknisk förtrogna vetenskapsmän. Målar- och skulptur-
 konsten är i våra dagar, med afseende på ~~gjord~~ ^{utövning}, dagverken och färgverknin-
 gars teknisk inre på delvis nya banor. Det tillkomma konstnärerna
~~här att experimentera~~ ^{liksom} renässans-tiden var inne på nya banor med afseende
 på ^{linje} perspektivet, förkortningarna, de organiska formerna och pro-
 portionerna, och de föra thola för eller senare, liksom de senare,

22/11. 89.

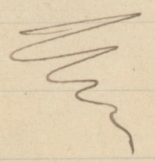
3

den religiösa 14/

Gärte | andar | värkade. De ville på frans område förändret klöhet
^{förund} med känslan af det nyheterisa, det för tanken oflegitima och
blot i känslan fattliga. Och ^{på} för den frihet, som kulturen var
renässansens tid, skulle de antagligen vändt sig bort, ty det var
icke längre kristendomens draga

Kvifra grundvaler i Feorien.

Så man taler om den antika konstens pånyttfädelse genom renaissance, men man icke fatta detta så, som om fjorton- och femtonhundratalets konstnärer hade blifvit imitatorer af de antika konstformer, men de upptäckte och studerade. De voro icke imitatorer, utan själfständiga lärjungar, som med all sin entusiasm för antiken, behöllt sitt eget kunnne och sitt gäro sina egna vägar. Hvad de tänkte inför de återuppenbarade klassiska verken voro icke: "hvad dessa konstverk äro vackra!" utan de tänkte: "hvad dessa konstverk äro naturliga! Hvad dessa linier äro riktiga! Vilket studium af verkliga omkring oss allt detta frötsätter! Och hvilket fint öga dessa antikers mästare genom sitt naturstudium fått för både det karaktäristiska ~~det~~ och det vackra och det behagfulla i de naturliga formerna!" Låt oss giva hvad dessa gamle mästare gjorde: studera naturen, och när vi af den lära, ~~huru~~ ^{och} huru man skall se henne, ~~huru~~ ^{och} huru man skall lära af henne!" De studerade således de gamle och lärde mycket af dem; men fördes just af dessa studier tillbaka till naturen. En konsthistoriker har inför detta sitt att studera antiken. påminnt om hvad Götte en gång yttrade: "Man taler alltid om studiet af antiken; men hvad vill det egentligen säga annat än: betrakta den verkliga världen omkring dig och sök att se uttryck åt henne, ty det gjorde just antikers mästare, när de lefde."

22/11. 89.

antal lärjungar omkring sig. Lärare och lärjungar
sammanslöt sig efter tidens sed till ett slags korporati-
on, som staten visserligen icke erkände, men lik-
väl tolererade. Denna privatkorporation vardt snart
ryktbar öfver Europa, ej minst såsom skådeplatsen
för den strid, som der utkämpades mellan forskningens
rätt, representerad af Belard, och dogmatikens anspråk
på att stå oberocande af all förståndskritik. Det var
en strid, hvares genlyd trängde till den bildade klassen
i hela det romersk-katolska västerlandet. Under de
derpå närmast följande generationerna utvecklade sig den
parisiska högskolan alltmer, drog till sig allt flere utmärk-
te lärare, äfven från utlandet, och allt flere lärjungar.

~~Den följande var till stor del den som har sammanfattats eller markerat,~~
~~och den följande~~

